

Internationaal onderzoek naar ervaringen en realiteit van personen die op meerdere geslachten en/of genders vallen

dr. Emiel Maliepaard

Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis

In opdracht van: Bi+ Nederland

Kennisinstituut
voor Emancipatie en
Vrouwengeschiedenis

Amsterdam, juli 2020

Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis

Vijzelstraat 20, 1017 HK Amsterdam

T: 020 30 31 500

E: secr@atria.nl

W: atria.nl

Inhoudsopgave

1. Introductie	4
2. De onzichtbare bi+ identiteit zichtbaar maken	4
3. Bi+ in relatie tot andere seksuele oriëntaties	6
4. Bi+ en relaties	8
5. Gezondheid: focus op mentale gezondheid	11
6. Europese studies naar gezondheid	12
7. Bibliografie	13

1. Introductie

Onderzoek naar biseksualiteit is een relatief recent fenomeen; tot op heden is er binnen seksualiteitsonderzoek – onderzoek naar de seksuele, sociale, romantische levens van heteroseksuele personen en mensen behorend tot een seksuele minderheid – marginaal aandacht besteed aan de positie van biseksuelen. Veel studies hebben zich daarom gericht op het bewijzen van de uniciteit van biseksualiteit en de unieke positie van biseksuelen (MacDowall, 2009). Vaak werd hierbij één argument benoemd: de mindere mentale, seksuele, en fysieke gezondheid van biseksuele personen. Wat betreft studies naar biseksuele personen is het belangrijk om te beseffen dat het voornamelijk gaat om mensen die zich identificeren als biseksueel en in veel mindere mate om mensen die biseksueel gedrag vertonen of biseksuele aantrekkingskracht ervaren (Klesse, 2007; Maliepaard & Baumgartner, in press). Er is dus weinig expliciete kennis over mensen die biseksueel gedrag vertonen of biseksuele aantrekkingskracht ervaren en zich niet als biseksueel identificeren (maar bijvoorbeeld als hetero, homo, panseksueel, queer of helemaal geen labels hanteren); interessant is echter het gegeven dat onderzoek in Nederland vaker kwantitatief van aard is en zich vaker focust op aantrekkingskracht en gedrag.

De vraag in hoeverre de opgedane kennis relevant is voor bijvoorbeeld mensen die zich niet als biseksueel identificeren maar wel seks hebben met bijvoorbeeld mannen en vrouwen of zich seksueel aangetrokken voelen tot mensen van meerdere geslachten of genders is een vraag die meer onderzoek verdient. Het is niet compleet vreemd om te bedenken dat de ervaringen van mensen die zich als biseksueel identificeren deels overeenkomen met bijvoorbeeld mensen die zich als panseksueel of queer identificeren. Bovendien, er zijn genoeg mensen die zich identificeren met meerdere labels (Flanders et al., 2017).

In wetenschappelijke gremia wordt er tegenwoordig wel meer gefocust op seksuele fluiditeit en de verscheidenheid aan identiteiten die men gebruikt. Dit betekent ook een wijziging in focus binnen (bi)seksualiteitsonderzoek, namelijk van biseksualiteit en biseksuele mensen naar pluriseksualiteit en pluriseksuele mensen. Pluriseksualiteit refereert hierbij aan mensen die zich geen monoseksuele identiteit – hetero of homo/lesbisch – aanmeten en/of aan mensen die zich seksueel en/of emotioneel aangetrokken voelen tot mensen van meerdere geslachten of genders (Maliepaard, 2018a). Met andere woorden, pluriseksualiteit staat gelijk aan wat wij in Nederland regelmatig “bi+” noemen. In deze kennissynthese zal ik om reden van eenvoud en herkenning “bi+” gebruiken voor studies die niet alleen gaan over mensen die zichzelf als biseksueel identificeren.

Tot slot de thema’s die hieronder benoemd worden zijn in overleg met Bi+ Nederland gekozen en vormen niet het gehele plaatje van onderzoek naar biseksuele personen / personen met een bi+ identiteit of oriëntatie.

2. De onzichtbare bi+ identiteit zichtbaar maken¹

Een eerste thema dat veel aan bod komt binnen internationaal onderzoek is beleving van een biseksuele identiteit. Er wordt uitgegaan van een samenleving die vooral is gestoeld op dichotome categorieën van sekse, gender en seksualiteit die heteronormatief is en mononormatief. Heteronormatief betekent dat heteroseksualiteit en bepaalde heteroseksuele normen en waarden geïnstitutionaliseerd zijn in ons alledaags leven en geprioriteerd worden over niet-heteroseksualiteit en de “overige normen.” Mononormatief betekent dat monoseksualiteit geïnstitutionaliseerd wordt en geprioriteerd wordt boven bi+ identiteiten en/of oriëntaties (Galupo et al., 2014).

¹ Deels gebaseerd op Maliepaard & Baumgartner (in press)

Monoseksualiteit refereert hier aan mensen die zich exclusief tot iemand van hetzelfde of het andere geslacht aangetrokken voelen, maar eveneens aan het idee dat iemands seksuele identiteit één op één samenhangt met het geslacht van iemands' partner (Ault, 1996). Dus heb jij een partner van gelijk geslacht dan wordt je gezien als homoseksueel/lesbisch, heb je een partner van een ander geslacht dan interpreteren anderen je als heteroseksueel. In feite kan worden gesteld dat men *by default* als heteroseksueel gezien wordt en bij een partner van gelijk geslacht als homoseksueel (Maliepaard, 2018b).

Een biseksuele identiteit – en in het verlengde ook een panseksuele identiteit – blijft onzichtbaar door de institutionalisatie van monoseksualiteit. Biseksualiteit wordt vaak ook de stille of onzichtbare seksualiteit genoemd en heeft geen eigen script waardoor het uiterst lastig is om via non-verbale communicatie of uiterlijke vertoning de eigen seksuele oriëntatie of identiteit zichtbaar te maken (bijv. Hartman, 2013). Hoewel het creëren van *gender trouble* – als man niet vasthouden aan mannelijk gedrag/uiterlijke normen en als vrouw niet vasthouden aan vrouwelijk gedrag/uiterlijke normen – soms wordt gezien als mogelijkheid om de eigen biseksualiteit te uiten (Harman, 2019; Hartman, 2013), bestaan daar gereede twijfels over omdat er geen expliciete biseksuele scripts zijn. Uit verschillende onderzoeken onder biseksuele vrouwen blijkt dat uiterlijke vertoningen wel kunnen worden toegepast als strategie om de eigen biseksualiteit zichtbaar te maken, maar vaak niet worden begrepen door anderen (Daly et al., 2018; Hayfield et al., 2013).

Een uitzondering is wellicht het hebben van een niet-monogame relatie (bijv. Hemmings, 2002) in combinatie met parallelle biseksualiteit, of het praktiseren van seriële biseksualiteit (Kuppens, 1996). Seriële biseksualiteit betekent een afwisseling van mannelijke en vrouwelijke partners terwijl parallelle biseksualiteit refereert aan het gelijktijdig hebben van een (seksuele) relatie met een man en een vrouw om daadwerkelijk als biseksueel door het leven te kunnen gaan. Dit impliceert dat biseksualiteit alleen zichtbaar is te maken door het hebben van meerdere romantische en/of sekspartners

Echter, er is consensus over het inzicht dat men de eigen biseksuele identiteit in beginsel alleen door verbale communicatie zichtbaar kan maken (Hayfield et al. 2013), dit geldt trouwens ook voor een panseksuele identiteit (Hayfield, in press).

Biseksuele personen zijn significant minder vaak uit de kast dan homoseksuele of lesbische personen, mogelijk vanwege hun specifieke situatie met kans op een dubbel stigma (Balsam & Mohr, 2007). Met andere woorden, vooroordelen vanuit zowel heteroseksuele als ook homoseksuele en lesbische personen en groepen. McLean (2007) heeft onderzoek gedaan naar *coming out* van biseksuele personen en concludeerde dat er meerdere strategieën bestaan om uit de kast te komen: *testing the waters* en *disclosing by necessity*. Het eerste komt neer op het voorzichtig inventariseren hoe anderen zullen reageren op een coming out van een biseksueel persoon door uit te vissen wat anderen vinden van aantrekkingskracht tot iemand van hetzelfde geslacht. De tweede strategie richt zich dan meer op het uit de kast komen in bepaalde contexten waar dat belangrijk is voor de biseksuele persoon. Het kan namelijk in de ene situatie of context relevanter zijn dan in de andere situatie of context. Dit laatste blijkt ook uit Maliepaard (2018b) die specifiek ingaat op de relevantie en dat de expressie van een biseksuele (en/of panseksuele) identiteit niet per se een gevolg hoeft te zijn van een rationele keuze of een doel an sich is maar vaak organisch kan gebeuren in allerlei situaties. Zo kan het op werk totaal niet relevant zijn omdat er niet wordt gesproken over relaties of seksualiteit, of misschien wel met die ene collega met wie je een goede band hebt of kan het terloops ter sprake komen in een gesprek over een heel ander onderwerp. Wat werk betreft blijkt

dat een biseksuele identiteit relevanter kan worden in de context van polyamorie, vanwege het mechanisme dat polyamorie biseksualiteit concreter maakt (Popova, 2018).

Daar waar McLean (2007) spreekt over een imperatief om uit de kast te komen, schetst Maliepaard (2018b) dat uit de kast komen vooral wordt gezien als een kunstmatige bekentenis van het anders zijn van biseksuele personen (“pap, mam, ga zitten, ik moet je iets bekennen...”) en dat expressie van biseksualiteit (disclosure) veel meer gaat over het organisch vertellen dat je biseksueel bent (of dat je aangetrokken bent tot mannen en vrouwen, en wellicht anderen) zonder dit groots aan te pakken of te bekennen. Verder onderzoek is nodig naar hoe mensen dit verschil beleven en de gezondheidsimplicaties van het wel/niet open zijn over de eigen biseksualiteit (als oriëntatie of als identiteit).

In een survey onder 750 bi+ personen blijkt dat de helft zich bewust niet als biseksueel uit in alledaagse situaties (Feinstein et al., OnlineFirst) en dat factoren op twee niveaus hier een rol in spelen: intrapsychisch en interpersoonlijk. Wat betreft het eerste niveau gaat het vooral om factoren zoals ontbreken van acceptatie van eigen biseksualiteit en het niet zo belangrijk vinden van de eigen seksuele oriëntatie/identiteit. Het interpersoonlijk niveau heeft betrekking op de angst om negativiteit mee te maken – discriminatie en geweld - wanneer men zich zou uiten als een bi+ persoon. De factoren op het interpersoonlijk niveau vertoonden een significante correlatie met hogere mate van depressie en algehele angstgevoelens; er werd geen significant verband gevonden tussen de mentale gezondheid van bi+ personen die vanwege intrapsychische factoren hun bi+ oriëntatie/identiteit niet uitten. Meer onderzoek naar de gevolgen van niet uit de kast komen of geen uiting willen/kunnen geven aan de eigen seksuele oriëntatie of identiteit voor de mentale gezondheid, en differentiatie van intrapsychische factoren, is wenselijk en urgent wetende dat biseksuele personen significant minder open zijn over hun seksuele voorkeur c.q. identiteit dan homoseksuele en lesbische personen.

Tot slot als mensen er voor “kiezen” om niet open te zijn over hun seksuele oriëntatie of identiteit wordt dit ook wel eens *passing* genoemd (Lingel, 2009; McLean, 2007). Dit concept geeft weer dat je niet zichtbaar bent als biseksueel persoon – of bi+ persoon – en dat je wordt gelezen als hetero of homoseksueel/lesbisch persoon. De invalidatie van de eigen seksuele oriëntatie of identiteit is in het werk van een aantal onderzoekers besproken, waarbij het vooral gaat om vooroordelen en micro-agressies vanuit heteroseksuele, homoseksuele en lesbische gemeenschappen. Dit is vaak echter bijvangst in onderzoek, maar McLean (2008) laat bijvoorbeeld zien dat biseksuele personen aan complexe en vaak ambivalente relatie hebben met de homo en lesbische gemeenschap. Ze ervaren enerzijds steun en empowerment vanwege hun seksuele aantrekkingskracht tot mensen van gelijk geslacht, maar eveneens negativiteit en micro-agressies vanuit homoseksuele en lesbische personen. Zoals bijvoorbeeld stereotype opmerkingen of daadwerkelijke buitensluiting (McLean, 2008; Weier, OnlineFirst).

3. Bi+ in relatie tot andere seksuele oriëntaties

Herek (2002) heeft in de Verenigde Staten onderzoek gedaan naar de houding van heteroseksuelen ten opzichte van homoseksuele, lesbische en biseksuele personen en concludeerde dat negativiteit ten opzichte van biseksuelen vooral samenhangt met een hogere leeftijd, lagere sociaaleconomische status, conservatisme, ruraal leven, traditionele opvattingen over gender en seksualiteit, sterke religiositeit en relatief weinig contact hebben met homoseksuele en lesbische personen. Opvallend was dat blanke vrouwen minder negatief stonden ten opzichte van seksuele minderheden vergeleken bij andere vrouwen en mannen. Wel stonden vrouwen over het algemeen negatiever ten opzichte van

biseksuelen dan tegenover homoseksuelen waarbij biseksuele mannen er net iets slechter vanaf kwamen dan biseksuele vrouwen. Heteroseksuele mannen stonden daarentegen negatiever tegenover mannen die behoren tot een seksuele minderheid dan tegenover vrouwen die behoren tot een seksuele minderheid. Herek (2002) concludeert dat de negativiteit van heteroseksuele mannen tegenover mannen die behoren tot een seksuele minderheid de meest negatieve bevindingen waren van deze studie.

Recent onderzoek (Matsick & Rubin, 2018) onder homoseksuele mannen en lesbische vrouwen – in twee experimenten (n= 120 en n=165) – laat zien dat homoseksuelen en lesbiennes wellicht de grootste criticasters zijn van biseksuele personen, in het bijzonder wanneer het gaat om opvattingen over de stabiliteit van biseksuele identiteiten en relaties van biseksuele personen. Opvallend is dat lesbische vrouwen de identiteit-stabiliteit van biseksuele vrouwen lager inschatten dan homoseksuele mannen en dat homoseksuele mannen de identiteit-stabiliteit van biseksuele mannen lager inschatten dan lesbische vrouwen. Wat betreft relatiegeschiktheid blijkt dat biseksuele mannen door homoseksuele mannen nog wel geschikt worden bevonden voor een relatie, waarschijnlijk omdat hun aantrekkingskracht tot mannen als meer authentiek wordt bevonden, maar hebben lesbische vrouwen meer moeite met een biseksuele vrouw als relatiepartner. Een mogelijke verklaring hiervoor is wat ook wel een fallocentrisch wereldbeeld wordt genoemd waarbij wordt verondersteld dat de man uiteindelijk diegene is die het meest compleet is en zich daardoor geen zorgen hoeft te maken over de mate waarop ze “genoeg” zijn. Hayfield et al. (2014) concluderen in onderzoek naar biseksuele vrouwen (vrouwen met een biseksuele identiteit) dat zij ervaren dat zowel heteroseksuelen als lesbische vrouwen biseksualiteit en biseksuele vrouwen niet begrijpen.

Gezien de vooroordelen die biseksuele personen kunnen ervaren in lesbische en homoseksuele groepen is het niet verrassend dat biseksuelen minder verbondenheid ervaren met de homo- en lesbische scene vergeleken met homoseksuele mannen en lesbische vrouwen (Balsam & Mohr, 2007). Onderzoek uit het Verenigd Koninkrijk onder bi+ personen (n=513) laat zien dat 66% van de participanten zich weinig tot niet thuis voelt in LHBT gemeenschappen, waarbij verscheidene redenen worden gegeven. Voorbeelden van redenen zijn: Bifobie, uitgesloten voelen wanneer men een partner van ander geslacht heeft of de impressie dat het vooral LH gemeenschappen zijn (Rankin et al., 2015). Meer kwantitatief onderzoek dat zich richt op de relatie tussen mentale (en seksuele) gezondheid en verbondenheid met LHBT gemeenschappen, en micro-agressie door lesbische en homoseksuele personen, is gewenst.

Tot slot is er opmerkelijk weinig onderzoek gedaan naar biseksualiteit op de werkvloer, een thema dat hier zeer goed zou passen. Het meest relevante onderzoek is een Amerikaanse survey resulterend in kwantitatieve en kwalitatieve data (Green et al., 2011), Dit onderzoek laat zien dat bi+ personen vanuit zowel heteroseksuele als homoseksuele en lesbische collega's moeilijkheden ervaren, maar nog wel substantieel meer vanuit heteroseksuele collega's. Transgender collega's waren nog het meest acceptierend. De helft van de bi+ respondenten gaf aan dat lesbische, homoseksuele en heteroseksuele personen hun (bi)seksualiteit niet goed begrepen. Daarnaast werden bi+ personen vooral gezien als *ally* en niet als onderdeel van de LHBT gemeenschap, met name wanneer ze een partner van het andere geslacht hadden. Tot slot concluderen Green et al. (2011) dat bi+ personen het meeste open zijn over hun seksuele oriëntatie/identiteit wanneer er daadwerkelijk antidiscriminatiebeleid was opgesteld binnen het bedrijf. Köllen (2013) concludeert eveneens vanuit een onderzoek – in feite een subsample van een groter onderzoek onder werknemers in Duitsland - naar mensen die zichzelf als biseksueel identificeren (n=77) dat interne communicatie een belangrijke rol speelt in hoe werkcultuur wordt ervaren. Het daadwerkelijk

benoemen van bisexualiteit is echt relevant en zorgt voor een positievere beoordeling van de werkcultuur – dit onderzoek geeft aan dat het expliciet benoemen van bisexualiteit 16% in de variantie van hoe de werkcultuur wordt gezien – en zou eveneens kunnen leiden tot meer openheid van biseksuelen over hun seksuele oriëntatie/identiteit.

4. Bi+ en relaties²

Er bestaan vele stereotypen over biseksuelen in relaties – bijvoorbeeld over hyperseksualiteit, ontrouw, het zowel nodig hebben van mannen en vrouwen om gelukkig te zijn – maar onderzoek naar bisexualiteit in relaties staat nog in de kinderschoenen. De eerste onderzoeken dateren al van de AIDS crisis, maar pas in de laatste twee decennia is er echt ingezoomd op de relatie-ervaringen van biseksuele personen. Hier binnen zijn drie thema's te ontwaren (zie Maliepaard, 2020; Maliepaard & Baumgartner, in press): de intersectie tussen bisexualiteit en consensuele non-monogamie (CNM) (of concreter: polyamorie), de onzichtbaarheid van bisexualiteit binnen relaties en het zichtbaar maken van bisexualiteit in langdurige (monogame) relaties, en binegativiteit (en stereotypen) binnen relaties.

Binegativiteit en relaties

Om te beginnen met dit laatste thema, bestaat er onderzoek naar hoe biseksuele personen hun seksualiteit of identiteit beleven binnen relaties. Hierbij gaat de meeste aandacht uit naar binegativiteit vanuit partners (bijv. Hayfield et al., 2018) en hoe de biseksuele persoon hiermee omgaat (Baumgartner, 2017; Hayfield et al., 2018). Speciale aandacht is hierbij voor stereotypen zoals het vooroordeel dat biseksuelen promiscue zijn en hyperseksueel (Klesse, 2011). Er is eveneens aandacht voor geïnternaliseerde binegativiteit die gevolgen hebben voor het denken en doen van biseksuelen in relaties. Denk aan verwachtingen dat iemand vreemdgaat of aan verwachtingen dat een biseksueel persoon geen monogame relatie kan hebben (Baumgartner, 2017). Bi-onvriendelijk gedrag binnen relaties is niet per se het gevolg van binegativiteit, maar kan ook voortkomen uit angst of onzekerheid bij een partner (Maliepaard, 2020). Dit thema is nog vrij nieuw, maar belangrijk is dat een relatie niet wordt gezien als slechts een afspraak tussen twee personen maar als een netwerk van intrapsychische, interpersoonlijke en contextuele factoren.

Amerikaans onderzoek (Feinstein et al., 2016) onder heteroseksuelen en homoseksuele mannen en lesbische vrouwen (n=438) laat zien dat er toch nog een substantiële groep is, zij het meer onder de heteroseksuele personen, die niet wil daten of een relatie wil aangaan met een biseksueel persoon. Een politiek conservatieve houding wordt hier genoemd als een voorspeller van een meer negatieve houding ten opzichte van bisexualiteit en daarmee de keuze om niet te willen daten met een biseksueel persoon. Het kennen van een biseksueel persoon vergroot de tolerantie jegens en bisexualiteit en daarmee juist de kans dat iemand een biseksueel persoon zou daten, evenals de opvatting dat een biseksuele oriëntatie een stabiele oriëntatie is (behalve onder heteroseksuele mannen). Hoewel de auteurs aangeven dat een groot deel van de participanten, met name de homoseksuele en lesbische participanten, met een biseksueel persoon zou willen daten blijkt ook uit ander onderzoek (Armstrong & Reissing, 2014) onder heteroseksuele mannen (n=347) en vrouwen (n=373) dat er een aantal belangrijke kenmerken zijn die van invloed zijn op het wel of niet willen daten van een biseksueel persoon. Bij vrouwen bleek er sprake te zijn van verhoogde mate van onzekerheid (jaloerie, angst) en waren er associaties tussen de *willingness* om met een biseksuele man te daten en binegativiteit en opvattingen ten opzichte van casual seks. Bij mannen bleek er minder sprake te zijn van onzekerheid, maar werden er associaties gezien tussen het wel of niet

² Deels gebaseerd op Maliepaard (2020) en Maliepaard & Baumgartner (in press).

willen daten met een biseksuele vrouw, daarnaast was er sprake van minder tolerantie ten opzichte van biseksualiteit en opvattingen ten opzichte van seks (wat is het doel van seks?). Opvallend is dat ook het idee dat biseksualiteit geen stabiele oriëntatie is een goede voorspeller was voor zowel mannen en vrouwen voor het niet willen daten met een biseksueel persoon.

Tot slot, ditzelfde onderzoek gaat ook in op de stereotypen omtrent biseksuele personen. Heteroseksuele mannen en vrouwen werden gevraagd in hoeverre ze het eens zijn met een aantal stereotypen. Heteroseksuele vrouwen gaven op een schaal van 0-6 (totaal niet mee eens, totaal mee eens) aan dat biseksuele mannen meer promiscue zijn dan heteroseksuele mannen ($m=2.49$, $SD=1.83$), biseksuele mannen seksueel avontuurlijker zijn dan heteroseksuele mannen ($m=3.17$, $SD=1.82$) en biseksuele mannen minder monogaam zijn dan heteroseksuele mannen ($m=2.29$, $SD=1.84$). Heteroseksuele mannen gaven aan dat biseksuele vrouwen meer promiscue zijn dan heteroseksuele vrouwen ($m=2.71$, $SD=1.78$), biseksuele vrouwen seksueel avontuurlijker zijn dan heteroseksuele vrouwen ($m=3.60$, $SD=1.70$) en dat biseksuele vrouwen minder monogaam zijn dan heteroseksuele vrouwen ($m=2.58$, $SD=1.80$).

Het is echter ook belangrijk om oog te hebben voor positieve ervaringen van bi+ personen; zij kunnen ook juist het mentaal welbevinden van de biseksuele persoon verbeteren door acceptatie, ondersteuning/empowerment en sociale betrokkenheid (Maliepaard, 2020). Dit laatste wordt ook bevestigd in kwantitatief onderzoek naar de mentale gezondheid van biseksuelen. Het Australische *Who I Am* onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat er een significant verband bestaat tussen een accepterende partner en een positieve mentale gezondheid (Taylor et al., 2019). Stereotypen geven biseksuele personen ook de mogelijkheid om hun geluk te vinden buiten monogamie als relatievorm en kunnen daarmee een positieve impact hebben op het welzijn van biseksuele personen (Baumgartner, 2017; Gustavson, 2009). Hierin worden dus de stereotypen min of meer gebruikt als een mogelijkheid om buiten de gebaande paden te treden, in dit geval dus monogamie, die voor een groot deel de verwachtingen (en daarmee de ervaringen) bepalen van bi+ personen in relaties.

Tot slot, bestaat er een relatie tussen het hebben van een relatie en mentale problemen? Het voornoemde *Who I Am* onderzoek – een survey onder 2651 personen die zich seksueel/emotioneel aangetrokken voelen tot mensen van meerdere geslachten, seks hebben (gehad) met mannen en vrouwen en/of zich als biseksueel identificeren – laat zien dat biseksuelen in een relatie met iemand van een ander geslacht significant vaker last hebben van meer mentale problemen vergeleken met biseksuelen in een relatie met iemand van hetzelfde geslacht (Taylor et al., 2019). Een tweede, beperkte, studie ($n=53$) naar biseksualiteit (op basis van seksuele identiteit) en minderheidsstress laat eveneens zien dat biseksuele vrouwen minder stress ervaren wanneer ze een monogame relatie hebben met een lesbische partner, dan wanneer ze een monogame relatie hebben met een heteroseksuele partner (Vencill et al., 2017). Dit bevestigd bestaand onderzoek dat laat zien dat waar romantische relaties een positief effect kunnen hebben op de mentale gezondheid van homoseksuele mannen en lesbische vrouwen, dit voor biseksuele personen juist leiden tot een verminderde mentale gezondheid (Feinstein & Dyar, 2018). Verder onderzoek is wel nodig, om de oorzaken hiervan te bepalen. Juist omdat uit ander internationaal onderzoek blijkt dat er ook onder lesbische en homoseksuele personen veel vooroordelen bestaan over biseksuelen. Tegelijkertijd is het gewenst om te kijken naar mogelijke verbanden tussen de mentale gezondheid van bi+ personen en relatievormen (monogamie, open relatie, polyamorie). Zowel kijkend naar gevolgen voor de mentale gezondheid binnen relaties, alsook naar gevolgen van niet-monogamie vanuit anderen, daar iemands' biseksualiteit vaak – bijvoorbeeld op de werkvloer – zichtbaarder wordt vanwege een polyamoreuze levensstijl (Popova, 2018).

Bi+ en polyamorie

Dit leidt gelijk naar een ander thema: de intersectie tussen bisexualiteit en CNM/polyamorie. Binnen dit thema wordt er onderzoek gedaan naar de relatie tussen bi+ identiteiten/oriëntaties en niet-monogamie, waarbij onderzoek vooral plaatsvindt binnen meer politiek c.q. activistische groepen van polyamoreuze personen. Hierbij wordt bijvoorbeeld gericht op de meervoudige coming outs van bi+ personen die CNM praktiseren en hoe deze personen onzichtbaar moeten blijven vanwege hun meervoudig afwijkende kenmerken (seksuele oriëntatie/identiteit en relatievoorkeuren) en dat veilige omgevingen nodig zijn zoals polyamoreuze gemeenschappen voor hen om wel zichzelf te kunnen zijn (Gusmano, 2018). Baumgartner (2017) heeft ook het gros van haar participanten uit deze meer politieke c.q. activistische groepen gehaald en geeft, net als Gusmano (2018), blijk van een positieve accepterende relatie tussen homoseksuelen en mensen die CNM/polyamorie praktiseren. Echter deze positieve relatie is niet vanzelfsprekend en vooral ook context-specifiek (Braidà, in press): polyamoreuze personen/groepen staan niet per definitie open voor seksuele personen. Overigens staan monogame homoseksuelen ook lang niet altijd open voor polyamoreuze personen (inclusief homoseksuelen) en kan de veronderstelde link tussen bisexualiteit en niet-monogamie leiden tot veel irritaties (Gustavson, 2009).

Hoewel onderzoek laat zien dat er geen significante verschillen zijn tussen mensen van verschillende seksuele oriëntatie in de wens een monogame relatie hebben versus een niet-monogame relatie, blijkt in de praktijk dat seksuele minderheden vaker daadwerkelijk een niet-monogame relatie hebben. In deze online sample blijkt 4,3% van de heteroseksuelen, 10,5% van de homoseksuele personen, en 14,1% van de seksuele personen een niet-monogame relatie te hebben (Rubin et al., 2014). Een Amerikaans bevolkingsonderzoek onder 2270 respondenten (Levine et al., 2018) laat zien dat ca 2% van de heteroseksuele respondenten, 32% van de homoseksuele, 5% van de lesbische respondenten, 22% van de seksuele participanten en 14% van de categorie "overig" aangaven in een open relatie (consensuele non-monogamie) te zitten. Seksuele mannen en vrouwen ontlopen elkaar niet met respectievelijk 23 en 22 procent van de respondenten die een open relatie hadden. Wat betreft niet-consensuele niet-monogamie blijkt dat ca. 8% van de heteroseksuele mannen, 14% van de homomannen, 34% van de seksuele mannen en 6% van de "overige" mannen aangeeft niet-consensueel niet-monogaam te zijn. Bij de vrouwen is dit respectievelijk 7% van de heteroseksuele vrouwen, 0% van de *gay* vrouwen, 6% van de lesbische vrouwen, 12% van de seksuele vrouwen en 6% van de "overige" vrouwen.

Onzichtbare bi+ personen

Tot slot het derde thema, onderzoek dat zich richt op de onzichtbaarheid van bisexualiteit binnen relaties en hoe homoseksuelen hun seksualiteit zichtbaar maken in relaties. Bekend is dat homoseksuelen in relaties vaak als homo/lesbisch worden gezien of als heteroseksueel, afhankelijk van de partner die ze op dat moment hebben. Dit geldt primair voor monogame relaties, maar kan natuurlijk ook gelden voor polyamoreuze of open relaties (zie ook paragraaf 2).

Lahti (2015) laat zien dat bisexualiteit onzichtbaar of irrelevant kan worden gemaakt door bestaande normen, waarden en ideaalbeelden over relaties. Te denken valt aan de monogame norm, maar ook aan mononormatief gedachtegoed waardoor bisexualiteit onzichtbaar wordt, zeker in de context van langdurige monogame relaties. Onderzoek richt zich merkwaardig genoeg alleen op seksuele vrouwen in langdurige relaties en hoe zij hun bisexualiteit zichtbaar maken door middel van verbale en non-verbale communicatie alsmede symboliek of via het spelen met gendernormen (Daly et al., 2018; Hayfield et al., 2013; Hartman, 2013). De conclusie luidt, ook hier, dat het uiten van iemands' seksuele oriëntatie of identiteit schier onmogelijk is door niet-verbale communicatie of

symboliek; woorden zijn nodig om iemands bisexualiteit en (in het verlengde) bi+ identiteit/oriëntatie zichtbaar te maken.

5. Gezondheid: focus op mentale gezondheid

Biseksuele personen hebben een minder goede mentale, lichamelijke en seksuele gezondheid vergeleken met heteroseksuele, homoseksuele en lesbische personen (Barker et al., 2012). Onderzoek naar de gezondheid van biseksuelen c.q. bi+ personen wordt vooral gedaan in de Verenigde Staten, Canada en Australië; Europees onderzoek is nog weinig bekend over de gezondheidspositie van biseksuele personen. Een belangrijke notitie hierbij is dat we mogelijk de uitkomsten van deze studies niet makkelijk kunnen vertalen naar bijv. de Nederlandse context, bijvoorbeeld door andere wettelijke context, culturele context, mate van georganiseerde LHBT (en biseksuele) beweging (cf. Baumgartner & Maliepaard in press).

Onderzoek naar de gezondheid van biseksuelen richt zich primair op de mentale gezondheid, daar verschillende studies aantonen dat deze significant slechter is vergeleken met heteroseksuele, homoseksuele en lesbische personen. Australisch onderzoek onder 4824 respondenten (onafhankelijk van seksuele voorkeur) laat bijvoorbeeld zien dat de mentale gezondheid op veel aspecten (zoals angstgevoelens en depressiviteit) slechter is dan die van homoseksuele en lesbische personen, en veel slechter dan die van heteroseksuele personen (Jorm et al., 2002). Een mogelijke verklaring aldus dit artikel, is de sociale druk van het hebben van een niet binaire seksuele oriëntatie, naast de bestaande druk van het zijn van een seksuele minderheid. Het vernoemde Australisch onderzoek – *Who I Am* – onder mensen met een bi+ oriëntatie (n=2651) geeft aan dat 61% van de respondenten veel tot heel veel last hebben van mentale gezondheidsproblemen: Bij participanten die zichzelf "niet-binair" noemden was dit 72%, bij bi+ vrouwen 60,9% en bij mannen 48,6% (Taylor et al., OnlineFirst). In totaal 83% van de participanten heeft ooit gebruik gemaakt van mentale gezondheidszorg, en 1 op de 3 in de afgelopen 4 weken (Taylor et al., OnlineFirst).

Canadees bevolkingsonderzoek onder 135.000 personen (op basis van seksuele oriëntatie) laat eveneens zien dat biseksuele mannen 6,3 keer zoveel kans hebben op suïcidaliteit als heteroseksuele mannen en hebben daarnaast ook significant meer last van angststoornissen (Brenner et al., 2010). Biseksuele vrouwen ervaren 5,9 keer zoveel suïcidaliteit vergeleken met heteroseksuele vrouwen en hebben daarnaast significant vaker last van angststoornissen en stemmingsstoornissen (Steele et al., 2009). Homoseksuele mannen en lesbische vrouwen vallen hiertussen.

Amerikaans bevolkingsonderzoek (n=34653) werd gebruikt om ook onderzoek te doen naar biseksuele personen en laat zien dat zowel mensen die zichzelf als biseksueel identificeren alsmede mensen die qua gedrag biseksueel zijn, een significant verhoogt risico hebben op angst- en stemmingsstoornissen vergeleken met mensen die zichzelf niet als biseksueel identificeren of niet qua gedrag biseksueel zijn (Bostwick et al., 2010). Biseksuele stereotypen worden genoemd als mogelijke oorzaken – alhoewel dit niet in dit onderzoek is onderbouwd met empirische bevindingen – voor mensen die zichzelf als biseksueel identificeren, maar gaan mogelijk niet op voor mensen die zichzelf niet als biseksueel identificeren, aldus de auteurs.

Een metareview van studies naar de mentale gezondheid van biseksuelen (Ross et al., 2018) – op basis van 52 studies – laat eveneens consistent zien dat biseksuele personen meer mentale gezondheidsklachten hebben vergeleken met heteroseksuele personen en vaak ook vergeleken met homoseksuele en lesbische personen. Op basis van empirische data en theoretische studies worden

er drie theoretische verklaringen genoemd: discriminatie op basis van seksuele oriëntatie, onzichtbaarheid van biseksualiteit en *bi-erasure* en, tot slot, het ontbreken van positieve supportnetwerken voor biseksuele personen. Meer onderzoek is echter nodig om dieper in te gaan op mogelijke oorzaken van de gemarginaliseerde gezondheidspositie van biseksuele personen vergeleken met heteroseksuele, homoseksuele en lesbische personen. Ross et al. (2018) geven aan dat het belangrijk is te kijken naar bijvoorbeeld leeftijd, geslacht (of gender) en etniciteit, maar ook om te kijken naar verschillen tussen mensen die zichzelf identificeren als biseksueel versus biseksueel gedrag of aantrekkingskracht (ook Salway et al., 2018).

Daarnaast is er recentelijk ook meer aandacht voor de gezondheidssituatie van biseksuele personen (of bi+ personen) in relatie tot anderen. De reeds aangehaalde *Who I am* studie (Taylor et al., 2019) uit Australia laat zien dat het belangrijk is te kijken naar relatie-ervaringen (zowel het geslacht van de partner alsmede acceptatie door partner) als mogelijke voorspeller van een positieve mentale gezondheid of juist een verminderde mentale gezondheid. In tegenstelling tot andere studies concluderen deze auteurs dat het wel of niet contact hebben met andere LHBT+ personen of gemeenschappen geen beschermende factor of risicofactor was voor de mentale gezondheid van bi+ personen.

Bovendien kan het minority stress model van Ilan Meyer enig inzicht bieden in interpersoonlijke factoren. Zoals het reeds aangehaalde Amerikaanse onderzoek (Feinstein et al., OnlineFirst) naar het wel of niet uiten van de eigen seksuele oriëntatie/identiteit laat zien bestaat er een correlatie tussen het hebben van angst voor discriminatie of victimisatie als motivatie voor het niet uiten van de eigen seksualiteit en verhoogde rapportage van depressie en algemene angstgevoelens. Nieuw onderzoek zou zich ook expliciet moeten richten op de vraag in hoeverre interpersoonlijke factoren een rol spelen in de mentale, fysieke en seksuele gezondheidspositie van biseksuele c.q. bi+ personen. Te denken valt bijvoorbeeld aan de *Anti-Bisexual Experiences Scale* (ABES) om binegativiteit te meten, echter is het ook belangrijk te kijken naar positieve ervaringen en positieve gezondheidsaspecten

6. Europese studies naar gezondheid

Opvallend is dat er binnen continentaal Europa eigenlijk weinig grote studies zijn naar de gezondheid van bi+ mensen, of überhaupt naar biseksuele personen (Baumgartner & Maliepaard, in press). Hier ligt nog veel ruimte om kennislacunes te vullen. Een eerste studie binnen Europa is uitgevoerd door het *Equality Network* (Rankin et al., 2015) en geeft alleen wat beschrijvende informatie over een selecte groep bi+ personen. Van de 374 bi+ personen (voornamelijk mensen die zich als biseksueel identificeerden, maar ook andere labels zoals panseksueel gebruikten) die vragen hadden ingevuld over hun gezondheid gaf 35% aan dat zij een gezondheidsprobleem hadden. Van de 129 mensen met een gezondheidsprobleem gaf een derde aan dat dit gaat om mentale problemen, een kwart noemde lichamelijke problemen, 10% gaf aan moeite met leren te hebben (gehad) en het overige deel (eveneens een derde) heeft hun gezondheidsproblematiek niet verder gespecificeerd. Het eerder genoemde percentage van 35% is significant hoger dan de gemiddelde in het VK van 18,8%. Echter moet wel gezegd worden dat de respondenten vooral geworven zijn vanuit biseksuele en LHBT organisaties/netwerken. Dergelijke gemeenschappen worden vaak gezien als supportnetwerken voor biseksuele/LHBT personen die het moeilijk hebben waardoor de bovenstaande cijfers met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden.

Een Zweeds onderzoek (n=30730), op basis van bevolkingsonderzoek, laat eveneens zien dat LHBT personen een minder goede mentale positie hebben ten opzichte van heteroseksuele personen (Bränström, 2017). Hierbij was de insteek niet de zelf-gerapporteerde gezondheid, zoals in de meeste

studies, maar de behandelingen die individuen (hebben) ondergaan. Vergeleken met heteroseksuele personen hebben biseksuele personen meer kans om behandeld te worden voor stemmingsstoornissen, angststoornissen en middelengebruik, en eveneens om behandeld te worden met antidepressiva. Een opvallende conclusie daarnaast is dat met name biseksuele vrouwen, lesbische vrouwen en homoseksuele mannen een verminderde mentale gezondheid hadden vergeleken met heteroseksuelen en biseksuele mannen. Tot slot wordt er geconcludeerd dat het hebben van sociale support in zijn algemeenheid een directe bijdrage levert aan verbeterde mentale gezondheid; echter, in tegenstelling tot minority stress theorie, heeft het geen beschermend effect wanneer er gekeken wordt naar de impact van victimisatie/dreiging van geweld op de mentale gezondheid.

Een onderzoek van *Stonewall* (Colledge et al., 2015) onder biseksuele (n=937) en lesbische (n= 4769) vrouwen – op basis van seksuele identiteit – laat zien dat biseksuele vrouwen 64% meer kans hadden op het hebben van een eetstoornis, 37% meer kans hadden op zelfbeschadiging, 26% meer kans op depressieve klachten in het afgelopen jaar en 20% meer kans op angststoornissen vergeleken met lesbische vrouwen. Dit onderzoek richt zich voornamelijk op theoretische verklaringen en hierbij volgen ze Meyer's *minority stress model*. De auteurs geven aan dat dubbele discriminatie, tezamen met het ontbreken van persoonlijke en sociale acceptatie van de biseksuele identiteit (bijv. door ervaren discriminatie vanuit vrienden of het ontbreken van een partner) de verminderde mentale gezondheid van biseksuele vrouwen deels kan verklaren. Daarnaast wordt ook nog het ontbreken van een partner genoemd als mogelijke verklaring voor een verminderde mentale gezondheid, dit vanwege de bevinding dat lesbische vrouwen vaker een partner hadden dan biseksuele vrouwen in deze sample. Interessanter is dat er ook verschillen zijn gevonden tussen leeftijdsgroepen waarbij met name oudere biseksuele vrouwen (40+) meer zelfmoordgedachten aangaven dan jongere biseksuelen. Verder wordt er ingegaan op het gegeven dat meer biseksuele vrouwen vaker andere gemarginaliseerde posities aangaven vergeleken met lesbische vrouwen zoals een hoger percentage mensen met een biculturele achtergrond en transgender identiteit. Met andere woorden, het is belangrijk om niet alleen te kijken naar iemands' seksualiteit maar ook naar andere sociale posities.

Tot slot, verscheidene onderzoeken (bijv. Bostwick & Hequembourg, 2010; Ross et al., 2018) concluderen dat het lastig is om biseksualiteit te meten vanwege het scala aan definities van biseksualiteit. Men kijkt over het algemeen naar zelfidentificatie, seksuele aantrekkingskracht (en wellicht ook emotionele aantrekkingskracht) en oriëntatie, en seksueel gedrag. Bij dit laatste punt is het dan belangrijk om een bepaalde tijdspanne toe te voegen om te bepalen in hoeverre iemand biseksueel gedrag vertoont. Over het algemeen lijken studies te kiezen voor een combinatie van zelfidentificatie (waarmee identificeer jij je het meest...), seksueel gedrag (heb jij in het afgelopen jaar seks gehad met...), en seksuele oriëntatie (tot wie voel jij je seksueel aangetrokken...).

7. Bibliografie

- Armstrong, H.L., & Reissing, E.D. (2014). Attitudes toward casual sex, dating, and committed relationships with bisexual partners. *Journal of Bisexuality*, 14(2), 236-264.
- Ault, A. (1996). Ambiguous identity in an unambiguous sex/gender structure: The case of bisexual women. *Sociological Quarterly*, 37(3), 449-463.
- Balsam, K.F., & Mohr, J.J. (2007). Adaptation to sexual orientation stigma: A comparison of bisexual and lesbian/gay adults. *Journal of Counseling Psychology*, 54(3), 306–319.
- Barker, M., Richards, C., Jones, R., Bowes-Catton, H., Plowman, T., Yockney, J., & Morgan, M. (2012). The bisexuality report : Bisexual inclusion in LGBT equality and diversity. Retrieved from <http://www.bisexualindex.org.uk/uploads/Main/TheBisexualityReport.pdf>

- Baumgartner, R. (2017). "I think that I'm not a relationship person" – Bisexual women's accounts of (internalised) binegativity in non-monogamous relationship narratives. *Psychology of Sexualities Review*, 8(2), 25-40.
- Baumgartner, R., & Maliepaard, E. (in press). Concluding remarks: Proposing future directions. In E. Maliepaard & R. Baumgartner (Eds.), *Bisexuality in Europe: Sexual citizenship, romantic relationships, and bi+ identities*. Routledge.
- Bostwick, W.B., Boyd, C.J., Hughes, T.L., & McCabe, S.E. (2010). Dimensions of sexual orientation and the prevalence of mood and anxiety disorders in the United States. *American Journal of Public Health*, 100(3), 468-475.
- Bostwick, W.B. & Hequembourg, A.L. (2013) Minding the noise: Conducting health research among bisexual populations and beyond, *Journal of Homosexuality*, 60(4),655-661
- Bränström, R. (2017). Minority stress factors as mediators of sexual orientation disparities in mental health treatment: A longitudinal population-based study. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 71(5), 446–452.
- Brennan, D.J., Ross L.E., Dobinson, C., Veldhuizen, S, & Steele, L.S. (2010). Men's sexual orientation and health in Canada. *Canadian Journal of Public Health*, 101(3), 255-258.
- Colledge, L., Hickson, F., Reid, D., & Weatherburn, P. (2015). Poorer mental health in UK bisexual women than lesbians: Evidence from the UK 2007 Stonewall Women's Health Survey. *Journal of Public Health*, 37(3), 427–437.
- Daly, S.J., King, N., & Yeadon-Lee, T. (2018). 'Femme it up or dress it down': Appearance and bisexual women in monogamous relationships. *Journal of Bisexuality*, 18(3), 257-277.
- Feinstein, B.A., Dyar, C., Bhatia, V., Latack, J.A., & Davila, J. (2016). Conservative beliefs, attitudes toward bisexuality, and willingness to engage in romantic and sexual activities with a bisexual partner. *Archives of Sexual Behaviour*, 45(6), 1535-1550.
- Feinstein, B.A., & Dyar, C. (2018). Romantic and sexual relationship experiences among bisexual individuals. In D.J. Swan & S. Habibi (Eds.), *Understanding bisexuality: Theories, research, and recommendations for the invisible sexuality* (pp. 145-164). Cham, CH: Springer.
- Feinstein, B.A., Dyar, C., Milstone, J.S., Jabbour, J., & Davila, J. (OnlineFirst). Use of different strategies to make one's bisexual+ identity visible: Associations with dimensions of identity, minority stress, and health. *Stigma and Health*.
- Flanders, C.E., Lebreton, M.E., Robinson, M., Bian, J., & Caravaca-Morera, J.A. (2017). Defining bisexuality: Young bisexual and pansexual people's voices. *Journal of Bisexuality*, 17(1), 39–57.
- Galupo, M.P., Davis K.S., Gryniewicz A.L., & Mitchell, R.C. (2014). Conceptualization of sexual orientation identity among sexual minorities: Patterns across sexual and gender identity. *Journal of Bisexuality*, 14(3-4), 433-456.
- Green, H., Payne, N., & Green, J. (2011). Working bi: Preliminary findings from a survey on workplace experiences of bisexual people. *Journal of Bisexuality*, 11(2–3), 300–316.
- Gusmano, B. (2018). Coming out through an intersectional perspective: Narratives of bisexuality and polyamory in Italy. *Journal of Bisexuality*, 18(1), 15-34.
- Gustavson, M. (2009). Bisexuals in relationships: Uncoupling intimacy from gender ontology. *Journal of Bisexuality*, 9(3-4), 407-429.
- Harman, K. (2019). "Bad at Love": Halsey's bisexual display. *Journal of Bisexuality*, 19(4), 554-577.
- Hartman, J. E. (2013). Creating a bisexual display: Making bisexuality visible. *Journal of Bisexuality*, 13(1), 39-62.
- Hayfield, N. (in press). *Bisexual and pansexual identities: Exploring and challenging invisibility and invalidation*. London, UK: Routledge.

- Hayfield, N., Campbell, C., & Reed, E. (2018). Misrecognition and managing marginalisation: Bisexual people's experiences of bisexuality and relationships. *Psychology and Sexuality, 9*(3), 221-236.
- Hayfield, N., Clarke, V., Halliwell, E., & Malson, H. (2013). Visible lesbians and invisible bisexuals: Appearance and visual identities among bisexual women. *Womens Studies International Forum, 40*, 172–182. doi: 10.1016/j.wsif.2013.07.015
- Hayfield, N., Clarke, V., & Halliwell, E. (2014). Bisexual women's understandings of social marginalisation: 'The heterosexuals don't understand US but nor do the lesbians'. *Feminism and Psychology, 24*(3), 352-372.
- Hemmings, C. (2002). *Bisexual spaces: A geography of sexuality and gender*. New York & London, UK: Routledge.
- Herek, G.M. (2002). Heterosexuals attitudes toward bisexual men and women in the United States. *Journal of Sex Research, 39*(4), 264-274.
- Jorm, A.F., Korten, A.E., Rodgers, B., Jacomb, P.A., & Christensen, H. (2002). Sexual orientation and mental health: results from a community survey of young and middle-aged adults. *British Journal of Psychiatry, 180*, 423-427.
- Klesse, C. (2007). Bisexuality. In G. Ritzer (Ed), *The Blackwell Encyclopaedia of Sociology*. John Wiley.
- Klesse, C. (2011). Shady characters, untrustworthy partners, and promiscuous sluts: Creating bisexual intimacies in the face of heteronormativity and biphobia. *Journal of Bisexuality, 11*(2-3), 227-244.
- Köllen, T. (2013). Bisexuality and diversity management—Addressing the B in LGBT as a relevant 'sexual orientation' in the workplace. *Journal of Bisexuality, 13*(1), 122–137.
- Kuppens, A. (1996). Biseksuele identiteiten: tussen verlangen en praktijk. *Tijdschrift voor Seksuologie, 20*(4), 338-348.
- Lahti, A. (2015). Similar and equal relationships? Negotiating bisexuality in an enduring relationship. *Feminism & Psychology, 25*(4), 431-448.
- Levine, E.C., Herbenick, D., Martinez, O., Fu, T.-C., & Dodge, B. (2018). Open relationships, nonconsensual nonmonogamy, and monogamy among U.S. Adults: Findings from the 2012 National Survey of Sexual Health and Behavior. *Archives of Sexual Behavior, 47*(5), 1439–1450.
- Lingel, J. (2009). Adjusting the borders: Bisexual passing and queer theory. *Journal of Bisexuality, 9*(3/4), 381-405.
- Maliepaard, E. (2018a). Biseksueel versus panseksueel versus...? Raffia: Online magazine on gender, diversity, and feminism.
- Maliepaard, E. (2018b). Disclosing bisexuality or coming out? Two different realities for bisexual people in the Netherlands. *Journal of Bisexuality, 18*(2), 145-167.
- Maliepaard, E. (2020). Biseksualiteit in romantische relaties: een eerste verkenning. *Tijdschrift voor Seksuologie, 44*, 1, 22-29.
- Maliepaard, E. & Baumgartner, R. (in press). Bisexuality in Europe: Introduction to the field and this book. In E. Maliepaard & R. Baumgartner (Eds.), *Bisexuality in Europe: Sexual citizenship, romantic relationships, and bi+ identities*. Routledge.
- MacDowall, L. (2009). Historicising contemporary bisexuality. *Journal of Bisexuality, 9*(1), 3-15
- Matsick, J.L., & Rubin, J.D. (2018). Bisexual prejudice among lesbian and gay people: Examining the roles of gender and perceived sexual orientation. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity, 5*(2), 143–155.
- McLean, K. (2007). Hiding in the closet? Bisexuals, coming out and the disclosure imperative. *Journal of Sociology, 43*(2), 151–166.

- McLean, K. (2008). Inside, outside, nowhere: Bisexual men and women in the gay and lesbian community. *Journal of Bisexuality*, 8(1-2), 63–80.
- Popova, M. (2018). Inactionable/unspeakable: Bisexuality in the workplace. *Journal of Bisexuality*, 18(1), 54–66.
- Rankin, S., Mortel, J., & Bell, M. (2015). Complicated? Bisexual people’s experiences of and ideas for improving services. Retrieved from <http://www.equality-network.org/wp-content/uploads/2015/04/Complicated-Bisexual-Report.pdf>
- Ross, L.E., Salway, T., Tarasoff, L.A., MacKay, J.M., Hawkins, B.W., & Fehr, C.P. (2018). Prevalence of depression and anxiety among bisexual people compared to gay, lesbian, and heterosexual individuals: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Sex Research*, 55(4-5), 435-456.
- Rubin, J.D., Moors, A.C., Matsick, J.L., Ziegler, A., & Conley, T.D. (2014). On the margins: Considering diversity among consensually non-monogamous relationships. [Special Issue on Polyamory]. *Journal für Psychologie*, 22(1), 19-37.
- Salway, T., Ross, L.E., Fehr, C.P., Burley, 3., Asadi, S., Hawkins, B., & Tarasoff, L.A. (2019). A systematic review and meta-analysis of disparities in the prevalence of suicide ideation and attempt among bisexual population. *Archives of Sexual Behavior*, 48(1), 89-111.
- Steele, L.S. Ross, L.E., Dobinson, C., Veldhuizen, S. & Tinmouth, J.M. (2009). Women's sexual orientation and health: Results from a Canadian population-based survey, *Women & Health*, 49(5), 353-367.
- Taylor, J., & Power, J., & Smith, E. (OnlineFirst). Bisexuals’ experiences of mental health services: Findings from the Who I Am study. *Sexuality Research and Social Policy*.
- Taylor, J., Power, J., Smith, E., & Rathbone, M. (2019). Bisexual mental health: Findings from the ‘Who I Am’ study. *Australian Journal of General Practice*, 48(3), 138–44.
- Toft, A. & Yip, A.K.T. (2018). Intimacy negotiated: The management of relationships and the construction of personal communities in the lives of bisexual women and men. *Sexualities*, 21(1–2), 233–250
- Vencill, J.A., Carlson, S., Iantaffi, A., & Miner, M. (2017). Mental health, relationships, and sex: exploring patterns among bisexual individuals in mixed orientation relationships, *Sexual and Relationship Therapy*, 33(1-2), 14-33.
- Weier, R. (OnlineFirst). (Re)producing the sexuality binary: on bisexual experiences in U.S. gay and heterosexual space. *Gender, Place, and Culture*.